

Fra omfordeling til anerkendelse?

– retfærdighedens dilemmaer i en
'postsocialistisk' tidsalder*

Nancy Fraser

'Kampen om anerkendelse' er hurtigt ved at blive den paradigmatisk form for politisk konflikt i slutningen af det 20. århundrede. Krav om 'anerkendelse af forskellighed' fungerer som brændstof for de grupper, der har samlet sig under nationalitetens, etnicitetens, 'racens', kønnets og seksualitetens faner. I disse 'postsocialistiske' konflikter har gruppeidentiteten erstattet klasseinteressen som det vigtigste medium for politisk mobilisering, den kulturelle dominans har afløst udbytningen som den fundamentale form for uretfærdighed, og kulturel anerkendelse er trådt i stedet for den socioøkonomiske fordelingspolitik som midlet mod uretfærdigheden og målet for den politiske kamp.

Dette er naturligvis ikke hele historien. Kampe om anerkendelse finder sted i en verden kendetegnet ved stor materiel ulighed, såvel hvad angår indtægt og ejendom som adgang til betalt arbejde, uddannelse, sundhedspleje og fritid – for slet ikke at tale om de graverende forskelle mellem kalorietilførsel og påvirkning fra miljøgifte, der igen reducerer den forventede levealder og presser sygdoms- og dødskvotterne i vejret. Den materielle ulighed er for opadgående i de fleste af verdens lande – i USA og på Haiti, i Sverige, Indien, Rusland og Brasilien. Den tager også til i global henseende, mest markant langs den linje, der skiller Nord og Syd. Hvordan skal vi forholde os til bortfaldet af en socialistisk optik, der kredsede om termer som 'interesse', 'udbytning' og 'fordeling'? Og hvad skal vi mene om fremkomsten af en ny politisk optik, der fokuserer på begreber som 'identitet', 'forskel', 'kulturel dominans' og 'anerkendelse'? Repræsenterer dette skift et

tilbagefald til en 'falsk bevidsthed'? Eller råder det tværtimod bod på 'kultur-blindheden' i et materialistisk paradigme, som sovjetkommunismens sammenbrud med rette gjorde til skamme?

Efter min opfattelse er begge disse standpunkter utilstrækkelige, fordi de er for kategoriske og unuancerede. I stedet for ganske enkelt at gå ind for eller forkaste hele identitetspolitikken, bør vi opfatte det sådan, at vi er stillet over for en ny intellektuel og praktisk opgave, nemlig at udvikle en *kritisk* teori om anerkendelsen, der kun identificerer og forsvare de udgaver af forskellens kulturpolitik, der på dækkende vis kan kombineres med lighedens socialpolitik.

I forbindelse med formuleringen af dette projekt tager jeg det for givet, at nutidens retfærdighed stiller krav om *såvel* fordeling *som* anerkendelse, og det er min intention at undersøge relationen mellem disse størrelser. Det vil til dels være ensbetydende med at finde ud af, hvordan man kan begrebsliggøre kulturel anerkendelse og social lighed således, at de ikke underminerer, men støtter hinanden. (Der findes nemlig mange konkurrerende begrebsliggørelser af begge fænomener!). Desuden vil det være ensbetydende med at teoretisere over, hvordan den økonomiske ulighed og den kulturelle ikke-respekt for tiden blander sig med og forstærker hinanden. Endelig kræver det også en klarlæggelse af de politiske dilemmaer, der opstår, når vi forsøger at bekæmpe begge disse former for uretfærdighed samtidig.

Mit overordnede mål er at sammenknytte to politiske problematikker, der i øjeblikket er adskilt fra hinanden, for kun ved at give anerkendelsen og fordelingen mæle kan vi skabe en tidssvarende kritisk-teoretisk tolkningsramme. Det er dog en langt mere omfattende opgave, end pladsen tillader. I det følgende vil jeg derfor kun behandle et enkelt aspekt af problemet. Under hvilke omstændigheder kan en anerkendelsespolitik medvirke til at støtte en fordelingspolitik, og hvornår vil den snarere underminere den? Hvilke af identitetspolitikens mange varianter harmonerer bedst med kampe om social lighed, og hvilke af dem er tilbøjelige til at gribe forstyrrende ind i de sidstnævnte?

I min behandling af disse spørgsmål vil jeg fokusere på to uretfærdighedsakser, der på en gang er kulturelle og socioøkonomiske, nemlig køn og 'race' (til gengæld vil jeg ikke komme nærmere ind på etnicitet og nationalitet).¹ Endvidere vil jeg allerede nu understrege, at min bestræbelse på at vurdere anerkendelseskrav fra den sociale

uligheds synsvinkel bygger på den antagelse, at de varianter af anerkendelsespolitikken, der ikke respekterer menneskerettighederne, er uacceptable, selvom de går ind for social lighed.²

Hvad angår metoden, vil jeg i det følgende foreslå en række analytiske sondringer, eksempelvis kulturel uretfærdighed kontra økonomisk uretfærdighed, anerkendelse kontra fordeling. I den virkelige verden er kultur og politisk økonomi naturligvis altid filtret ind i hinanden, og når kampe mod uretfærdigheden forstås på den rigtige måde, indbefatter de stort set alle krav om såvel fordeling som anerkendelse. Af heuristiske grunde er analytiske sondringer imidlertid uundværlige. Kun ved at reducere den virkelige verdens kompleksitet kan vi udforme et begrebsskema, der kan kaste lys over den selv samme verden. I og med at jeg rent analytisk sondrer mellem fordeling og anerkendelse, søger jeg derfor at klarlægge – og påbegynde en løsning af – nogle af vor tids centrale politiske dilemmaer.

Min diskussion falder i fire dele. I første del begrebsliggør jeg fordeling og anerkendelse som to analytisk adskilte retfærdighedsparadigmer og formulerer 'omfordelings-ankendelses-dilemmaet'. I anden del sondrer jeg mellem tre idealtypiske former for social kollektivitet med henblik på en identifikation af dem, der er sårbare over for dilemmaet. I tredje del skelner jeg mellem 'bekræftende' og 'transformative' midler mod uretfærdighed og udforsker deres respektive kollektivitetslogikker. Endelig vil jeg i fjerde del benytte denne skelnen som basis for et forslag til en politisk strategi til integration af anerkendelseskrav og fordelingskrav med et mindstemål af indbyrdes interferens.

I

Omfordelings-ankendelses-dilemmaet

Indledningsvis vil jeg påpege nogle komplekse sammenhænge i nutidens 'postsocialistiske' politik. I forlængelse af klassernes decentring er der opstået forskellige sociale bevægelser langs tværgående forskelsakser. Disse bevægelser stiller skarpt på diverse former for uretfærdighed, hvorved deres krav nu og da overlapper eller ligefrem kommer i konflikt med hinanden. Såvel inden for som mellem sociale

bevægelser blander krav om kulturel forandring sig med krav om økonomisk forandring, men identitetsbaserede krav har dog i stigende grad en tendens til at dominere, mens udsigterne til en omfordeling synes at svinde bort. Det har resulteret i et komplekst politisk felt uden den store programmatiske sammenhæng.

For at klarlægge denne situation og de politiske fremtidsudsigter, den åbner op for, vil jeg tillade mig at skelne mellem to bredt definerede og analytisk adskilte forståelser af uretfærdighed. Den første er den socioøkonomiske uretfærdighed, som er rodfæstet i samfundets politisk-økonomiske struktur. Eksempler på denne uretfærdighed er f.eks. udbytning (at andre mennesker tilegner sig og nyder godt af frugterne af ens arbejde), økonomisk marginalisering (at visse mennesker tvinges til at udføre ubehageligt eller dårligt betalt arbejde eller i det hele taget nægtes adgang til lønarbejde) og forarmelse (at man ikke har mulighed for at opretholde en gennemsnitlig levestandard).

Egalitære teoretikere har længe forsøgt at begrebsliggøre disse socioøkonomiske uretfærdigheders natur. Deres redegørelser omfatter Karl Marx' teori om den kapitalistiske udbytning, John Rawls' definition af retfærdighed som en fair fordeling af 'primære goder', Amartya Sens opfattelse af retfærdigheden som en sikring af menneskers lige 'funktionsevner' og Ronald Dworkins retfærdighedssyn, der forudsætter 'ressourcelighed'.³ I denne sammenhæng behøver vi dog ikke at lægge os fast på nogen bestemt teoretisk udlægning, men blot fastholde en skitseagtig og generel forståelse af socioøkonomisk uretfærdighed set fra en egalitær synsvinkel.

Den anden form for uretfærdighed er kulturel eller symbolsk, og den er forankret i sociale repræsentations-, fortolknings- og kommunikationsmønstre. Eksempler på denne type uretfærdighed er kulturel dominans (det at være underkastet fortolknings- og kommunikationsmønstre, der er knyttet til en anden kultur, og som er fremmed for og/eller forholder sig fjendtligt til ens egen kultur), ikke-anerkendelse (det at blive gjort usynlig via ens egen kulturs accepterede praksisser for repræsentation, kommunikation og fortolkning) og ringeagt (rutinemæssigt at blive udstillet eller nedgjort i offentlige og stereotype kulturrepræsentationer og/eller i dagligdags interaktioner).

Visse politiske teoretikere har på det seneste søgt af begrebsliggøre disse kulturelle eller symbolske uretfærdigheders natur. Således har

Charles Taylor på et hegeliansk grundlag hævdede, at

ikke-ankendelse eller miskendelse ... kan være en form for undertrykkelse, der spærrer nogle mennesker inde i en falsk, forvrænget og reduceret eksistensmodus. Ud over at være et simpelt udtryk for mangel på respekt kan den efterlade et smertende sår og lægge et forkrøblende selvhad på sine ofres skuldre. Anerkendelse er ikke blot noget, vi skylder andre mennesker. Den er et uomgængeligt menneskeligt behov.⁴

Og Axel Honneth har ligeledes skrevet, at

vores integritet står og falder med ... det bifald eller den anerkendelse, vi modtager fra andre. [Negative begreber som 'fornærmelse' eller 'nedværdigelse'] er knyttet til forskellige former for ringeagt, til nægtelsen af anerkendelse. [De] bruges til at karakterisere en form for adfærd, der ikke kun repræsenterer en uretfærdighed, fordi den indskrænker personers bevægelsesfrihed eller skader dem, men snarere er ødelæggende, fordi den svækker disse mennesker i deres positive selvforståelse – en forståelse, der opnås ad intersubjektiv vej.⁵

Tilsvarende forestillinger forekommer hos mange andre kritiske teoretikere, der ikke benytter termen 'ankendelse'.⁶ Igen må det dog understreges, at vi i denne forbindelse ikke er nødt til at lægge os fast på en bestemt teoretisk udlægning, men blot må fastholde en generel og skitseagtig forståelse af kulturel uretfærdighed til forskel fra socioøkonomisk uretfærdighed.

Til trods for forskellene mellem dem er både den socioøkonomiske og den kulturelle uretfærdighed særdeles fremherskende i vore dages samfund. De er begge forankrede i processer og praksisser, der systematisk stiller visse grupper ringere end andre. Derfor bør de afhjælpes.⁷

Sonringen mellem økonomisk uretfærdighed og kulturel uretfærdighed er naturligvis ikke analytisk. I praksis er de vævet ind i hinanden. Selv de mest jordnære, økonomiske institutioner hviler til dels på en irreduktibel kulturel dimension, og de er gennemsyret af betydninger og normer. Omvendt hviler selv de mest diskursive, kulturelle praksisser til dels på en irreduktibel politisk-økonomisk dimension,

og de bæres oppe af materielle støtter. Derfor hører økonomisk uretfærdighed og kulturel uretfærdighed langt fra hjemme i to lufttætte og adskilte sfærer, men er som oftest så tæt forbundet, at de styrker hinanden på dialektisk vis. Kulturelle normer med en uretfærdig slagside i forhold til visse befolkningsgrupper institutionaliseres i staten og økonomien, mens fattigdom forhindrer en lige deltagelse i skabelsen af kulturen, i offentlige aktiviteter og i hverdagslivet. Resultatet er ofte en ond cirkel af kulturel og økonomisk underkastelse.⁸

Til trods for denne sammenvævning vil jeg i det følgende blive ved med at sondre mellem økonomisk uretfærdighed og kulturel uretfærdighed rent analytisk, og jeg vil også skelne mellem to vidt forskellige midler mod dem. Midlet mod økonomisk uretfærdighed er en eller anden form for restrukturering. Den kan bestå i at omfordele indkomster, reorganisere arbejdsdelingen, gøre økonomiske investeringer til genstand for demokratiske beslutningsprocesser eller omlægge andre basale økonomiske strukturer. Selvom disse forskellige redskaber på vigtige punkter adskiller sig fra hinanden, vil jeg i det følgende samle dem under begrebet 'omfordeling'.⁹ Midlet mod kulturel uretfærdighed er til gengæld en eller anden form for kulturel eller symbolsk forandring. Det kan indbefatte en opvurdering af ringeagtede gruppers identiteter og kulturelle produkter. Det kan også omfatte en anerkendelse og positiv vurdering af kulturel diversitet. I mere radikal retning kan det også indebære en fuldstændig omlægning af de samfundsmæssige mønstre for repræsentation, fortolkning og kommunikation på en sådan måde, at alles selvfølelse ændrer sig.¹⁰ Til trods for at disse redskaber på vigtige punkter adskiller sig fra hinanden, vil jeg i det følgende samle dem under begrebet 'anerkendelse'.

Min sondring mellem omfordelingsmæssige redskaber og anerkendelsesmæssige redskaber er også analytisk. Omfordelingsmæssige redskaber forudsætter som regel en bagvedliggende forestilling om anerkendelse. Visse fortalere for egalitær, socioøkonomisk omfordeling baserer f.eks. deres påstande på 'personers lige moralske værd', hvorved de opfatter økonomisk omfordeling som et udtryk for anerkendelse.¹¹ Omvendt forudsætter anerkendelsesmæssige redskaber somme tider en bagvedliggende forestilling om omfordeling. Visse fortalere for multikulturel anerkendelse baserer således deres påstande på kravet om en lige fordeling af det 'primære gode', der består i en 'intakt kulturel struktur', og dermed opfatter de kulturel anerkendelse

som en slags omfordeling.¹² Til trods for disse begrebsmæssige sammenvævninger vil jeg dog ikke tage stilling til spørgsmål om, hvorvidt omfordeling og anerkendelse udgør to skarpt adskilte, irreduktible *sui generis*-begreber om retfærdighed, eller om de hver især kan reduceres til hinanden.¹³ Jeg vil snarere gå ud fra, at hvordan vi end tager højde for det metateoretisk, vil det være nyttigt at opretholde en midlertidig og første ordens-sondring mellem socioøkonomiske uretfærdigheder og deres kure på den ene side og kulturelle uretfærdigheder og deres kure på den anden.¹⁴

Med de ovennævnte sondringer in mente kan jeg nu stille følgende spørgsmål: Hvad er relationen mellem krav om anerkendelse, der har til formål at afhjælpe kulturel uretfærdighed, og krav om omfordeling, der sigter mod at råde bod på økonomisk uretfærdighed? Og hvilke former for gensidige interferenser kan opstå, når begge slags krav fremsættes samtidigt?

Der er god grund til at være bekymret for gensidige interferenser af denne type. Krav om anerkendelse fremsættes tit på den måde, at man henleder opmærksomheden på – eller ligefrem skaber – en bestemt gruppes formodede specificitet, hvis værdi dernæst bekræftes. Derved har disse krav en tendens til at befordre gruppendifferentiering. Omfordelingskrav fordrer til gengæld ofte en fjernelse af økonomiske arrangementer, der underbygger gruppespecificiteten. (Et eksempel kan være feministiske krav om en ophævelse af den kønsmæssige arbejdsdeling). Dermed er de tilbøjelige til at fremme grupperes afdifferentiering. Det medfører, at anerkendelsespolitikken og omfordelingspolitikken tilsyneladende har indbyrdes modstridende mål. Mens de førstnævnte tenderer mod at fremme gruppendifferentiering, har de sidstnævnte en tendens til at underminere den. De to former for krav står derfor i et spændingsforhold til hinanden; de kan forstyrre eller tilmed modarbejde hinanden.

Her står vi altså over for et vanskeligt dilemma. I det følgende vil jeg kalde det omfordelings- anerkendelses-dilemmaet. Mennesker, der lider under både kulturel og økonomisk uretfærdighed, har behov for såvel anerkendelse som omfordeling. De har brug for at hævde og benægte deres specificitet på en og samme tid. Hvordan kan det lade sig gøre – *hvis* det i det hele taget er muligt? Før vi tager hul på dette spørgsmål, skal vi dog undersøge, hvem der i grunden står over for dette dilemma.

II

Udbyttede klasser, foragtede seksualiteter og bivalente kollektiviteter

Lad os forestille os et begrebsmæssigt spektrum af forskellige slags sociale kollektiviteter. I den ene ende af spektret er der kollektivitetstyper, der stemmer overens med modellen for en omfordelingsmæssig retfærdighed, i den anden ende kollektivitetstyper, der passer til anerkendelsesmodellen, og ind imellem er der tilfælde, som er svære at håndtere, fordi de passer til begge retfærdighedsmodeller.

Vi vil først fokusere på omfordelingsenden af spektret. Her vil vi placere en idealtypisk form for kollektivitet, der helt og holdent er forankret i den politiske økonomi. Den vil blive differentieret som en kollektivitet inden for rammerne af den politisk-økonomiske – i modsætning til den kulturelle – samfundsstruktur. Alle de strukturelle uretfærdigheder, dens medlemmer udsættes for, vil altså i sidste ende kunne føres tilbage til den politiske økonomi. Roden til uretfærdigheden, såvel som dens kerne, er en dårlig socioøkonomisk fordeling, mens enhver ledsagende uretfærdighed af kulturel karakter i sidste instans hidrører fra dette økonomiske fundament. Dybest set vil midlet mod uretfærdigheden derfor være en politisk-økonomisk omfordeling – i modsætning til en kulturel anerkendelse.

I den virkelige verden er politisk økonomi og kultur naturligvis vævet ind i hinanden på samme måde som de uretfærdigheder, der måtte knytte sig til fordeling og anerkendelse. Følgelig kan vi altså sætte spørgsmålstegn ved, om der i det hele taget findes rene kollektiviteter af denne type. Af heuristiske grunde er det imidlertid nyttigt at se nærmere på deres egenskaber. Lad os i den forbindelse se på et velkendt eksempel, der kan fortolkes som en tilnærmelse til idealtypen – nemlig Karl Marx' begreb om den udbyttede arbejderklasse forstået på en ortodoks og teoretisk måde¹⁵ – og sætte parentes om spørgsmålet om, hvorvidt denne klasseopfattelse stemmer overens med de reelle historiske kollektiviteter, der i arbejderklassens navn har kæmpet for retfærdighed i den virkelige verden.¹⁶

Forstået på denne måde er 'klasse' en social differentieringsform eller -modus forankret i den politisk-økonomiske samfundsstruktur. En klasse eksisterer kun som kollektivitet i kraft af sin position inden

for denne struktur og af sin relation til andre klasser. Følgelig er den marxiske arbejderklasse den befolkningsgruppe, der i et kapitalistisk samfund må sælge sin arbejdskraft på vilkår, der giver klassen af kapitalister ret til at tilegne sig den produktionsmæssige merværdi. Den uretfærdighed, der knytter sig til disse vilkår, er dybest set et spørgsmål om fordeling. I kapitalismens samfundsmæssige reproduktionsprogram pålægges proletariatet en urimeligt stor del af byrderne og modtager til gengæld kun en urimeligt ringe del af overskuddet, og dets medlemmer må bestemt også lægge ryg til alvorlige kulturelle uretfærdigheder, det, som Richard Sennett har kaldt de skjulte (og knap så skjulte) *'injuries of class'*. Disse uretfærdigheder er dog langtfra forankret direkte i en autonom og uretfærdig kulturel struktur, men hidrører fra den politiske økonomi, samtidig med at ideologier om klasse-mæssig underlegenhed breder sig til retfærdiggørelse af udbytningen.¹⁷ Midlet mod denne uretfærdighed er derfor ikke anerkendelse, men omfordeling. Udbytningen af en bestemt klasse kan kun overvindes, hvis den politiske økonomi omstruktureres på en sådan måde, at fordelingen af de sociale byrder og goder mellem klasserne ændres radikalt. Hos Marx vil en sådan omstrukturering være ensbetydende med afskaffelsen af hele klassestrukturen. Proletariatets opgave består derfor ikke blot i at skaffe sig en større bid af kagen, men i at 'afskaffe sig selv som klasse'. Det sidste, proletariatet har brug for, er anerkendelse af dets differens eller forskellighed. Tværtimod kan uretfærdigheden kun afhjælpes, hvis proletariatet afskaffes som gruppe.

Lad os nu rette blikket mod den anden ende af det begrebsmæssige spektrum eller kontinuum. Her kan vi placere en idealtypisk form for kollektivitet, der passer til modellen for en anerkendelsesmæssig retfærdighed. En kollektivitet af denne type er helt og holdent forankret i kulturen, ikke i den politiske økonomi. Den eksisterer kun som kollektivitet i kraft af de herskende sociale mønstre for fortolkning og evaluering, ikke i kraft af arbejdsdelingen. Derfor vil alle de strukturelle uretfærdigheder, der overgår dens medlemmer, i sidste ende kunne spores tilbage til den kulturelle-værdimæssige struktur. Uretfærdighedens rod, såvel som dens kerne, vil være kulturel ringeagt, mens enhver ledsagende økonomisk uretfærdighed i sidste instans hidrører fra denne kulturelle rod. Dybest set vil midlet mod uretfærdigheden derfor være kulturel anerkendelse – i modsætning til politisk-økonomisk omfordeling.

Igen kan vi sætte spørgsmålstegn ved, om der findes nogen rene kollektiviteter af denne type, men det er under alle omstændigheder nyttigt at undersøge deres egenskaber af heuristiske grunde. Et eksempel i denne sammenhæng kan være forestillingen om en foragtet seksualitet – forstået på en stærkt stiliseret og teoretisk måde.¹⁸ Lad os se nærmere på denne forestilling, idet vi undlader at spørge os selv, om dette syn på seksualiteten stemmer overens med de forhåndenværende homoseksuelle kollektiviteter, der kæmper for retfærdighed i den virkelige verden.

Seksualitet opfattet på denne måde er en form for social differentiering, der ikke er forankret i den politiske økonomi, eftersom homoseksuelle er fordelt over hele klassestrukturen i det kapitalistiske samfund, ikke indtager en fremtrædende position i arbejdsdelingen og heller ikke udgør en udbyttet klasse. Deres kollektivitetsform defineres snarere af deres status som repræsentanter for en foragtet seksualitet og er dermed forankret i samfundets kulturelt-værdimæssige struktur. I dette perspektiv er den uretfærdighed, de må lide under, i bund og grund et spørgsmål om anerkendelse. Bøsser og lesbiske bliver udsat for heterosexisme – den autoritative normkonstruktion, der favoriserer heteroseksualitet. Sideløbende med heterosexismen flourerer homofobien – den kulturelle devaluering af homoseksualiteten. Homoseksualiteten ringeægtes, og de homoseksuelle bliver forhånede, forfulgt, diskrimineret og overfaldet – de nægtes kort sagt anerkendelse. Bøsser og lesbiske lider ganske vist også under alvorlige økonomiske uretfærdigheder – de kan uden videre afskediges og er i mange tilfælde afskåret fra at modtage familiebaserede, sociale ydelser – der imidlertid ikke udspringer direkte af den økonomiske struktur, men af en uretfærdig kulturel-værdimæssig struktur.¹⁹ Midlet mod uretfærdigheden er derfor anerkendelse, ikke omfordeling. Homofobien og heterosexismen kan kun ryddes af vejen ved en omlægning af de kulturelle værdisætninger (såvel som af deres juridiske og praktiske udtryk), der favoriserer heteroseksualiteten, vægrer sig ved at respektere bøsser og lesbiske på lige fod med heteroseksuelle og nægter at anerkende homoseksualitet som en legitim form for seksualitet. Det gælder om at revaluere en foragtet seksualitet og give udtryk for en positiv anerkendelse af bøssernes og de lesbiskes seksuelle specificitet.

Tingene er altså forholdsvis ukomplicerede ved endepunkterne af

vores begrebsmæssige spektrum. Når vi beskæftiger os med kollektiviteter, der nærmer sig idealtypen på den udbyttede arbejderklasse, står vi over for fordelingsmæssige uretfærdigheder, der kan afhjælpes med omfordelingsmæssige tiltag. Når vi beskæftiger os med kollektiviteter, der nærmer sig idealtypen på den foragtede seksualitet, står vi til gengæld over for ringeagtsbetonede uretfærdigheder, der kun kan ryddes af vejen via anerkendelse. I det første tilfælde løses problemet ved at opløse gruppen som gruppe. I det andet tilfælde består løsningen i at tillægge gruppens 'gruppehed' [*groupness*] værdi ved at anerkende dens specificitet.

Tingene bliver dog mere uklare, når vi fjerner os fra yderpunkterne. Betragter vi kollektiviteterne midt i det begrebsmæssige kontinuum, støder vi på hybridformer, der kombinerer træk fra den udbyttede arbejderklasse med træk fra den foragtede seksualitet. Disse kollektiviteter er 'bivalente'. De er differentieret som kollektiviteter i kraft af *såvel* den politisk-økonomiske *som* den kulturelt-værdimæssige samfundsstruktur. Anbragt i ufordelagtige positioner kan de derfor komme til at lide under uretfærdigheder, der kan spores tilbage til såvel den politiske økonomi som til kulturen. Bivalente kollektiviteter kan blive genstand for både socioøkonomisk 'misfordeling' og kulturel ringeagt på måder, hvor den ene uretfærdighed ikke er en indirekte følge af den anden, men hvor de begge er primære og opererer side om side. I så fald vil det ikke være tilstrækkeligt blot at benytte omfordelingsmæssige eller anerkendelsesmæssige redskaber. Bivalente kollektiviteter har behov for begge dele.

Både køn [*gender*] og 'race' er paradigmatiske bivalente kollektiviteter. Selvom de på vigtige punkter adskiller sig fra hinanden, rummer de hver især såvel politisk-økonomiske som kulturelt-værdimæssige dimensioner og involverer derfor både omfordeling og anerkendelse.

Køn har f.eks. politiske dimensioner og er et af den politiske økonomis basale struktureringsprincipper. På den ene side strukturerer kønnet den fundamentale sontring mellem 'produktivt' og ulønnet, 'reproduktivt' arbejde, der som oftest udføres af hjemmegående kvinder. På den anden side strukturerer kønnet også den arbejdsdeling, der skelner mellem højtlønnede, mandsdominerede job i f.eks. den industrielle sektor og kvindedominerede lavtlønsjob i kontor- eller servicebranchen. Resultatet er en politisk-økonomisk struktur, der

frembringer kønsspecifikke former for udbytning, marginalisering og afsavn. Strukturen konstituerer kønnet som en politisk-økonomisk differentieringsmekanisme med visse klasselignende karakteristika. Set i dette lys fremstår den kønsbestemte uretfærdighed som en slags fordelingsmæssig uretfærdighed, der skriger på at blive afhjulpet ved en omfordeling. På nogenlunde samme måde som i klassesammenhæng fordrer den kønsmæssige uretfærdighed en gennemgribende omlægning af den politiske økonomi, således at den ikke længere vil være styret af kønsbestemte struktureringsprincipper. En eliminering af kønsspecifikke former for udbytning, marginalisering og afsavn kræver en ophævelse af den kønsbestemte arbejdsdeling – både den kønsbestemte opdeling i lønnet og ulønnet arbejde og de kønsbestemte lønforskelle på arbejdsmarkedet. Logikken bag dette tiltag minder om logikken bag afhjælpningen af de klasse-mæssige uretfærdigheder: Kønnet skal ganske enkelt sættes ud af kraft. Hvis kønnet ikke var andet end en politisk-økonomisk differentieringsmekanisme, ville uretfærdigheden altså kræve, at det blev afskaffet.

Dette er dog kun halvdelen af historien. Kønnet er faktisk ikke blot en politisk-økonomisk, men også en kulturelt-værdimæssig differentieringsmekanisme. Det rummer også elementer, der snarere hører hjemme i seksualitetens end i klassens sfære og dermed utvetydigt placerer det i anerkendelsens virkefelt. Et af den kønsmæssige uretfærdigheds væsentligste kendetegn er uden tvivl androcentrisme: den autoritative konstruktion af normer, der favoriserer maskuline karakteristika. Sideløbende hermed har vi så den kulturelle sexism: den omfattende devaluering og nedgørelse af alt, hvad der opfattes som 'feminint', altså paradigmatisk set – men ikke kun – kvinder.²⁰ Denne devaluering kommer til udtryk i en række krænkelse, som kvinder udsættes for, deriblandt seksuelle overgreb, seksuel udbytning og en omsiggribende vold på hjemmefronten, mediernes trivialiserende, tingsliggørende og fornedrende fremstilling af kvinder, de chikanerier og nedsættende bemærkninger, kvinder må lægge ryg til på alle hverdagslivets områder, underkastelsen under en vifte af androcentriske normer, der får kvinder til at fremstå som mindreværdige eller afvigende, og som modarbejder dem – selv hvor der ikke er tale om bevidste forsøg på diskrimination – holdningsmæssig forskelsbehandling, udelukkelse fra eller marginalisering i offentlige sfærer og rådgivende instanser samt nægtelse af uindskrænkede juridiske

rettigheder og fuld retsbeskyttelse. Disse krænkelse er anerkendelsesmæssige uretfærdigheder, og de er relativt uafhængige af den politiske økonomi og ikke kun knyttet til den samfundsmæssige 'overbygning'. Følgelig kan de ikke afhjælpes ved en ren og skær politisk-økonomisk omfordeling, men kræver også, at der tages anerkendelsesmæssige redskaber i brug. Androcentrisme og sexismen kan kun overvindes, hvis man ændrer de kulturelle værdisætninger (såvel som deres juridiske og praktiske udtryk), der favoriserer maskuliniteten og hindrer en ligeværdig respekt for kvinder. Det fordrer en decentrering af androcentriske normer og en omvurdering af et foragtet køn. Logikken bag denne metodik er beslægtet med den, der gør sig gældende i forhold til seksualiteten: Det drejer sig om at tildele en devalueret gruppespecificitet positiv anerkendelse.

Køn er altså alt i alt en bivalent kollektivitetsform. Denne kollektivitetsform har et politisk-økonomisk ansigt, der rykker den ind i omfordelingens virkefelt, men samtidig har den også et kulturelt-værdimæssigt ansigt, der flytter den ind i anerkendelsens virkefelt. De to ansigter er selvfølgelig ikke adskilt fra hinanden, men er snarere sammenflettede, så de forstærker hinanden dialektisk, i og med at sexistiske og androcentriske normer er institutionaliseret i staten og i økonomien, mens kvinders økonomiske forfordeling dæmper deres 'stemme', lægger hindringer i vejen for deres ligeværdige deltagelse i skabelsen af kulturen, i offentlige gøremål og i hverdagslivet. Resultatet er en ond cirkel af kulturel og økonomisk underkuelse. En afhjælpning af kønsbestemt uretfærdighed kræver derfor en omlægning af såvel den politiske økonomi som af kulturen.

Kønnets bivalente karakter er imidlertid en kilde til et dilemma. For så vidt som kvinder lider under mindst to analytisk set forskellige former for uretfærdighed, skal der mindst to analytisk set forskellige redskaber til – nemlig både omfordeling og anerkendelse. De to hjælpemidler trækker dog i hver sin retning, hvorfor det er vanskeligt at benytte dem samtidigt. Mens omfordelingens logik går ud på at afskaffe kønnet i det hele taget, tager anerkendelsens logik sigte på at tillægge kønsspecificitet værdi.²¹ Her står vi med andre ord over for den feministiske udgave af omfordelings-ankendelses-dilemmaet: Hvordan kan feminister på én gang kæmpe for en afskaffelse af kønnet og for, at kønsspecificiteten skal tillægges værdi?

Et tilsvarende dilemma opstår i forbindelse med kampen mod

racisme. I lighed med køn er 'race' en bivalent kollektivitetsform. På den ene side minder den om 'klasse', i og med at den er et strukturelt princip i den politiske økonomi. I den henseende medvirker 'racen' til at strukturere den kapitalistiske arbejdsdeling. Den strukturerer opdelingen af lønarbejdet i lavtlønnede lavstatusjob – manuelle og 'snavsede' erhverv samt arbejde i hjemmet – der i overvejende grad udføres af farvede, og højtlønnede højstatusjob – på professionsniveau, i den tekniske sektor og på ledelsesplan – der i overvejende grad indehaves af 'hvide'.²² Vore dages racemæssige opdeling af lønarbejdet er en del af den historiske arv efter kolonialismen og slaveriet, der skabte et racemæssigt klassifikationssystem til retfærdiggørelse af nye brutale former for ekspropriering og udbytning og reelt konstituerede 'sorte' som en politisk-økonomisk kaste. I vor tid strukturerer 'race' desuden adgangen til det officielle arbejdsmarked, i og med at en stor del af den ikke-hvide befolkning betegnes som et 'overflødig' og mindreværdigt subproletariat eller underklassesegment, som ikke engang har fortjent at blive udbyttet og derfor udelukkes helt og holdent fra det produktive system. Resultatet er en politisk-økonomisk struktur, der frembringer 'race'-specifikke former for udbytning, marginalisering og deprivation. Denne struktur konstituerer 'race' som en politisk-økonomisk differentiering med visse klasse-lignende kendetegn. Betraget fra denne synsvinkel fremstår racemæssig uretfærdighed som en slags fordelingsmæssig uretfærdighed, der skriger på at blive afhjulpet via en omfordeling. Ligesom det gælder i klasse-mæssig henseende, kræver den racemæssige retfærdighed, at racialiseringen fjernes via en omkalfatring af den politiske økonomi. En 'race'-specifik udbytning, marginalisering og deprivation kan kun elimineres ved en ophævelse af den racebestemte arbejdsdeling – både af den racemæssige opdeling i arbejdskraft, der kan udbyttes, og overflødig arbejdskraft, og af den racemæssige opdeling af den lønnede arbejdsstyrke. Logikken bag denne tankegang minder om den, der gør sig gældende i forbindelse med klassen: Begrebet 'race' skal ganske enkelt afskaffes. Hvis 'race' blot var en politisk-økonomisk differentieringsmekanisme, ville retfærdigheden altså fordre, at den blev ophævet.

I lighed med køn er 'race' imidlertid ikke kun en politisk-økonomisk størrelse. Begrebet har også kulturelt-værdimæssige dimensioner, der rykker det ind i anerkendelsens univers. Således rummer

begrebet 'race' også elementer, der i højere grad knytter det til 'seksualitet' end til 'klasse'. Et væsentligt aspekt ved racismen er eurocentrismen, nemlig et sæt af hævdvundne normer, der privilegerer træk, som forbindes med 'det at være hvid'. Sideløbende hermed har vi så den kulturelle racisme, dvs. den omsiggribende devaluering og nedvurdering af alt, hvad der kodes som 'sort', 'brunt' eller 'gult', altså paradigmatiske set – men ikke kun – ikke-hvide eller 'farvede' mennesker.²³ Denne ringeagt kommer til udtryk i mediernes nedgørende og stereotype fremstilling af farvede mennesker som kriminelle, dyriske, primitive eller dumme, i den vold, mobning og sjofle tiltaleform, som de udsættes for i dagligdagen, i de fremherskende eurocentriske normer, der får farvede mennesker til at fremstå som mindreværdige eller afvigende og ligefrem modarbejder dem (selv i tilfælde, hvor der ikke er tale om bevidst diskrimination), i holdningsmæssig diskrimination, i udelukkelse fra og/eller marginalisering i offentlige sfærer og rådgivende instanser samt i majoritetens vægring ved at tildele dem fulde rettigheder og lige retsbeskyttelse. Som det også er tilfældet i kønsmæssig sammenhæng, er der tale om anerkendelsesmæssige uretfærdigheder, og logisk set er midlet mod dem altså en officiel og positiv anerkendelse af en devalueret gruppespecificitet.

'Race' er derfor også en bivalent kollektivitetsform med såvel et politisk-økonomisk som et kulturelt-værdimæssigt ansigt. Dens to ansigter blander sig med og forstærker hinanden dialektisk, idet racistiske og eurocentriske normer er institutionaliseret i staten og i økonomien, mens farvede menneskers ufordelagtige økonomiske position lægger bånd på deres 'stemme'. Racemæssig uretfærdighed kan derfor kun afhjælpes ved en omlægning af såvel den politiske økonomi som af kulturen. Som det også er tilfældet med kønnet, afføder 'racens' bivalente karakter et dilemma, for i og med at farvede mennesker udsættes for mindst to analytisk set adskilte former for uretfærdighed, vil en afhjælpning af problemerne kræve mindst to analytisk set adskilte former for tilgange, der kun vanskeligt lader sig implementere på en og samme tid. Mens omfordelingens logik peger frem mod en ophævelse af 'racen' som sådan, kræver anerkendelsens logik, at gruppespecificiteten tillægges værdi.²⁴ Her står vi altså over for den antiracistiske udgave af omfordelings-ankendelses-dilemmaet: Hvordan kan antiracister på en gang kæmpe for en afskaffelse af 'racen' og for en værdisætning af en racemæssig gruppespecificitet?

Såvel køn som 'race' er i sidste ende kollektivitetsformer med et indbygget dilemma. I modsætning til klasse, der ligger i den ene ende, og til seksualitet, der befinder sig i den anden ende af det begrebsmæssige spektrum, er køn og 'race' bivalente, eftersom de på en gang er knyttet til både omfordelingens og anerkendelsens politik. Følgelig står de begge over for omfordelings- anerkendelses-dilemmaet. Feminister må stræbe efter at realisere politisk-økonomiske tiltag, der i sidste instans ville underminere kønsdifferentieringen, samtidig med at de må søge at virkeliggøre kulturelt-værdimæssige tiltag, der gør en foragtet kollektivitets specificitet til noget værdifuldt. På lignende vis må antiracister forfølge politisk-økonomiske mål, der i sidste ende ville underminere den 'racemæssige' differentiering, samtidig med at de søger at virkeliggøre kulturelt-værdimæssige tiltag, der tillægger foragtede kollektiviteters specificitet værdi. Hvordan kan de gøre begge dele på en gang?

III

Bekræftelse eller transformation? Et spørgsmål om det rette middel

Indtil nu har jeg formuleret omfordelings- anerkendelses-dilemmaet på en måde, der tilsyneladende udelukker enhver løsning. Jeg har antaget, at omfordelingsmæssige midler mod politisk-økonomiske uretfærdigheder altid afdifferentierer samfundsgrupper. På samme måde har jeg antaget, at anerkendelsesmæssige midler mod kulturelt-værdimæssige uretfærdigheder altid forstærker samfundsgruppens differentiering. I lyset af disse antagelser er det svært at se, hvordan feminister og antiracister kan stræbe efter omfordeling og anerkendelse på en og samme tid.

Nu skal disse antagelser imidlertid kompliceres yderligere, idet jeg i denne del af essayet vil udforske alternative forestillinger om omfordeling på den ene side og alternative forestillinger om anerkendelse på den anden. Det er mit mål at udskille to midler mod uretfærdighed, der er så vidtfavnende, at de bygger bro over kløften mellem omfordeling og anerkendelse, og jeg vil kalde disse midler for henholdsvis 'bekræftelse' og 'transformation.' Efter at have gjort rede

for deres overordnede kendetegn vil jeg vise, hvordan de hver især opererer i forhold til såvel omfordeling som anerkendelse. På dette grundlag vil jeg til sidst genformulere omfordelings- og anerkendelsesdilemmaet i en form, der muliggør en løsning af det.

Ved bekræftende eller affirmative midler mod uretfærdighed forstår jeg foranstaltninger, der tager sigte på at korrigere uretfærdige resultater af sociale mekanismer uden at bringe uorden i den underliggende struktur, der frembringer disse mekanismer. Ved transformative midler mod uretfærdighed forstår jeg derimod tilgange, der har til formål at korrigere disse resultater ved at omforme den underliggende, generative struktur. Kernen i modsætningen er altså slutresultater kontra de processer, der frembringer dem – *ikke* gradvis kontra apokalyptisk forandring.

Denne sondring kan først og fremmest bringes i anvendelse i forbindelse med midler mod kulturel uretfærdighed. Bekræftende midler mod sådanne uretfærdigheder forbindes i øjeblikket med den mainstream-multikulturalisme,²⁵ der ønsker at afhjælpe ringeagt ved at revaluere gruppeidentiteter, der med urette er blevet devalueret, uden at ændre det fjerneste ved de pågældende identiteters indhold eller ved de gruppedifferentieringer, der ligger til grund for dem. I modsætning hertil forbindes transformative midler i øjeblikket med dekonstruktion, og deres mål er at afhjælpe ringeagt ved at transformere den underliggende kulturelt-værdimæssige struktur. Gennem destabiliseringen af de forhåndenværende gruppeidentiteter og -differentieringer vil disse midler i bedste fald ikke blot højne selvgættelsen hos medlemmer af befolkningsgrupper, der i øjeblikket ringeægtes, men forandre *alle* menneskers samhørigheds- og selvfølelse.

Til illustration af denne sondring kan vi igen kaste et blik på den foragtede seksualitet.²⁶ Affirmative midler mod homofobi og heterosexisme forbindes i øjeblikket med en homoseksuel identitetspolitik, der stræber efter en revaluering af bøssers og lesbiskes identitet.²⁷ Transformative midler omfatter til gengæld den tilgang, der kendetegner 'queerteorien', som ønsker at dekonstruere homo/hetero-dikotomien. Den homoseksuelle identitetspolitik betragter homoseksualitet som en substantiel og positiv størrelse af kulturel og identifikatorisk art, nærmest som en slags etnicitet.²⁸ Det antages, at denne størrelse nærer og opretholder sig selv, og at den kun har behov for ekstra anerkendelse. 'Queerteorien' opfatter derimod homoseksualiteten som

det konstruerede og devaluerede korrelat til heteroseksualiteten; begge størrelser er tingsliggørelser eller reifikation af seksuel tvetydighed og samdefineres kun i kraft af hinanden.²⁹ Det transformative mål er ikke at cementere en homoseksuel identitet, men at dekonstruere homo/hetero-dikotomien med henblik på at destabilisere alle fastlåste seksuelle identiteter. Det gælder altså ikke om at opløse enhver seksuel differens i én eneste universel, menneskelig identitet, men snarere om at opretholde et seksuelt felt af multiple, ikke-binære, flydende og konstant foranderlige differenser.

Begge disse tilgange har stor vægt som potentielle midler mod ringeagt, men der er én væsentlig forskel mellem dem. Mens den homoseksuelle identitetspolitik har en tendens til at styrke den eksisterende seksuelle gruppedifferentiering, er den queerteoretiske politik tilbøjelig til at destabilisere den – i det mindste tilsyneladende og på langt sigt.³⁰ Det gælder for anerkendelsesmæssige tiltag mere generelt. Mens bekræftende anerkendelsesmæssige midler eller tiltag tenderer mod at befordre eksisterende gruppedifferentieringer, har transformative anerkendelsesmæssige tiltag en tendens til – i det lange løb – at destabilisere dem for at gøre plads til nye omgrupperinger. Jeg skal straks vende tilbage til denne problemstilling.

Tilsvarende sondringer gælder for midlerne mod økonomisk uretfærdighed. Affirmative eller bekræftende midler mod uretfærdigheder af denne type har historisk set været forbundet med den liberale velfærdsstat.³¹ De søger at afhjælpe endegyldig misfordeling uden at ændre synderligt ved den underliggende politisk-økonomiske struktur. Dermed vil de i givet fald forøge økonomisk mindrebemidlede gruppers andel af konsumtionen uden i øvrigt at omstrukturere produktionssystemet. Transformative midler mod uretfærdighed har historisk set været knyttet til socialismen. De stræber efter at afhjælpe en uretfærdig fordeling ved at transformere den underliggende politisk-økonomiske struktur. Ved at omstrukturere relationsrelationerne vil disse midler ikke blot ændre den endegyldige fordeling af konsumtionsandele, men også omforme den sociale arbejdsdeling og dermed også livsvilkårene for alle og enhver.³²

Lad os endnu en gang se på tilfældet med den udbyttede klasse.³³ Affirmative, omfordelingsmæssige midler mod klassebestemte uretfærdigheder vil typisk omfatte to forskellige former for indkomstoverførsler: Sociale forsikringsordninger afholder en del af udgifterne til

den sociale reproduktion af de stabilt beskæftigede, arbejderklassens såkaldte 'primærsektorer', hvorimod offentlige bistandsordninger yder indtægtsbestemt og 'øremærket' hjælp til 'reservehæren' af arbejdsløse og underbeskæftigede. De affirmative tiltag ophæver på ingen måde klassesdifferentieringen *per se*, men støtter og former den tværtimod. Overordnet set resulterer de i et fokusskift fra klasseskellet mellem arbejdere og kapitalister til skellet mellem beskæftigede og ikke-beskæftigede fraktioner af arbejderklassen. Offentlige bistandsordninger gør de fattige 'til mål' – ikke blot for hjælp, men også for fjendskab. Tiltag af denne type yder helt sikkert en hårdt tiltrængt hjælp, men de skaber også stærkt rodfæstede og antagonistiske gruppedifferentieringer.

Denne logik gælder for affirmativ omfordeling i al almindelighed. Selvom metoden sigter mod at afhjælpe økonomisk uretfærdighed, berører den overhovedet ikke de dybereliggende strukturer, der frembringer klassebestemte dårligheder. Derfor må den af og til foretage overfladiske omallokeringer, hvilket medfører, at den mest forfordelte klasse stemples som en samling dybest set uduelige og umættelige individer, der evig og altid kræver ind. Med tiden kan en sådan klasse tilmed komme til at fremstå som en privilegeret gruppe, der modtager særbehandling og ganske ufortjent er genstand for samfundets gavmildhed. Et forsøg på at afhjælpe fordelingsmæssige uretfærdigheder kan således munde ud i skabelsen af anerkendelsesmæssig uretfærdighed.

Denne tilgang er på sin vis selvmodsigende. Affirmativ omfordeling forudsætter generelt en universalistisk forestilling om anerkendelse, individernes moralske ligeværd. Lad os kalde dette for dens 'officielle anerkendelsesengagement'. I praksis har en gentagen affirmativ omfordeling imidlertid en tendens til at igangsætte en sekundær – stigmatiserende – anerkendelsesdynamik, der modsiger den universalistiske forestilling. Denne sekundære dynamik kan forstås som den affirmative omfordelings 'praktiske anerkendelsesvirkning',³⁴ og den strider mod samme omfordelings officielle anerkendelsesengagement.³⁵

Det forholder sig helt anderledes med transformative midler mod klassebestemte, omfordelingsmæssige uretfærdigheder. Transformative tiltag kombinerer som oftest universalistiske, sociale velfærdsprogrammer med en stærkt progressiv beskatning, makroøkonomiske

politikker, der stræber efter at skabe fuld beskæftigelse, en stor, ikke-markedsorienteret offentlig sektor, en høj grad af offentlig og/eller kollektiv ejendomsret og demokratiske beslutninger om basale socio-økonomiske initiativer. De søger på en gang at sikre lige adgang til beskæftigelse for alle og at gøre de grundliggende konsumtionsandele uafhængige af beskæftigelsesgraden. Dermed har de en tendens til at underminere klassesdifferentieringen. Transformativt tiltag mindsker den sociale uretfærdighed uden at skabe stigmatiserede klasser af sårbare mennesker, der opfattes som modtagere af ødsle gaver, som de ikke har gjort sig fortjent til.³⁶ Disse tiltag har derfor en tendens til at fremme gensidighed og solidaritet i anerkendelsesrelationerne. Dermed kan en bestræbelse på at afhjælpe omfordelingsmæssige uretfærdigheder også bidrage til at afhjælpe (visse) anerkendelsesmæssige uretfærdigheder.³⁷

Denne tilgang er konsistent. I lighed med den affirmative omfordeling forudsætter den transformativ omfordeling som regel en universalistisk forestilling og anerkendelse, individernes moralske ligeværd. I modsætning til den affirmative omfordeling har den dog ikke nogen tendens til at underminere denne forestilling i praksis. Dermed genererer de to tilgange forskellige logikker for gruppedifferentiering. Mens affirmative midler stik imod hensigten kan medvirke til at fremme klassesdifferentiering, tenderer transformativ tilgange mod at sløre den. Dertil kommer, at de to tilgange frembringer to underbevidste anerkendelsesdynamikker. Affirmativ omfordeling kan stigmatisere de fattige og føje ringeagtens spot til deprivationens skade. Transformativ omfordeling kan til gengæld fremme solidaritet og bidrage til at afhjælpe visse former for ringeagt.

Hvad bør vi så konkludere på baggrund af denne diskussion? I denne tredje del har vi kun set nærmere på de 'rene', idealtypiske cases i hver ende af det begrebsmæssige spektrum. Vi har modstillet de forskelligartede virkninger af henholdsvis de affirmative og de transformativ midler mod økonomisk rodfæstede og klassebestemte, omfordelingsmæssige uretfærdigheder på den ene side og mod kulturelt rodfæstede og kønsbestemte, anerkendelsesmæssige uretfærdigheder på den anden. Vi konstaterede, at affirmative midler generelt har en tendens til at fremme gruppedifferentiering, hvorimod transformativ tenderer mod at destabilisere eller sløre den. Vi så også, at affirmative redskaber til omfordeling kan give bagslag i form af ringeagt, mens

transformativ redskaber til omfordeling kan bidrage til at afhjælpe visse former for ringeagt.

Det peger alt sammen i retning af en mulig omformulering af omfordelings- anerkendelses- dilemmaet. Vi kan således spørge: Når vi har at gøre med grupper, der udsættes for uretfærdigheder af begge typer, hvilke kombinationer af modforholdsregler vil da bedst kunne minimere, hvis ikke ligefrem ophæve, de gensidige interferenser, der kan opstå, når omfordeling og anerkendelse tilstræbes på en og samme tid?

IV

Dilemmaet oplødes – et gensyn med kønnet og ‘racen’

Lad os forestille os en matrix inddelt i fire felter. Den vandrette akse omfatter de to typer afhjælpning, vi netop har undersøgt, nemlig affirmative/bekræftende og transformativ tilgange, og den lodrette akse indeholder de to aspekter ved retfærdigheder, som vi har gransket ovenfor, nemlig omfordeling og anerkendelse. I denne matrix kan vi nu indsætte de fire politiske orienteringer, vi har kigget nærmere på. I det felt, hvor ‘omfordeling’ og ‘bekræftelse’ skærer hinanden, finder vi det projekt, der hedder den liberale velfærdsstat, og som i kraft af overfladiske reallokeringer af omfordelmæssige andele blandt forhåndenværende grupper har en tendens til at befordre gruppedifferentiering og også kan give bagslag ved at generere ringeagt. I det andet felt, i skæringspunktet mellem ‘omfordeling’ og ‘transformation’, finder vi det socialistiske projekt, der tilstræber en dybtgående omstrukturering af produktionsrelationerne. Det tenderer mod at sløre gruppedifferentiering, men kan også bidrage til at afhjælpe visse former for ringeagt. I det tredje felt, som udgør skæringspunktet mellem ‘anerkendelse’ og ‘bekræftelse’, har vi mainstream-multikulturalismen, der fokuserer på overfladiske reallokeringer af respekt blandt eksisterende grupper og har en tendens til at understøtte gruppedifferentiering. Det fjerde og sidste felt, som er skæringspunktet mellem ‘anerkendelse’ og ‘transformation’, indeholder dekonstruktionsprojektet, der tager sigte på en dybtgående omstrukturering

af anerkendelsesrelationerne og har en tendens til at destabilisere gruppedifferentieringer:

	Bekræftelse	Transformation
Omfordeling	<i>Den liberale velfærdsstat</i> Overfladiske reallokeringer af eksisterende goder til eksisterende grupper; understøtter gruppedifferentiering; kan producere ringeagt	<i>Socialisme</i> Dybtgående omstrukturering af produktionsrelationer; slører gruppedifferentiering; kan bidrage til at afhjælpe visse former for ringeagt
Anerkendelse	<i>Mainstream-multikulturalisme</i> Overfladiske reallokeringer af respekt til eksisterende gruppers eksisterende identiteter; understøtter gruppedifferentiering	<i>Dekonstruktion</i> Dybtgående omstrukturering af anerkendelsesrelationer; slører gruppedifferentiering

Denne matrix fremstiller mainstream-multikulturalisme som den kulturelle parallel til den liberale velfærdsstat og dekonstruktionen som det kulturelle modstykke til socialismen, hvilket gør det muligt for os at foretage nogle indledende vurderinger af forskellige afhjælpningsstrategiers indbyrdes kompatibilitet. Vi kan afgøre, i hvor høj grad tilgange parvis kan fungere på tværs af hinanden, hvis de bringes i anvendelse samtidigt, vi kan identificere de par, der så at sige læses fast på grund af omfordelings-ankendelses-dilemmaet, og vi kan ligeledes identificere de par, der ser ud til at muliggøre en vis opblødning af selv samme dilemma.

I det mindste ved første øjekast forekommer to par af tilgange at være alt andet end løfterige. Den liberale velfærdsstats affirmative omfordelingspolitik synes at stride mod dekonstruktionens transformative anerkendelsespolitik, idet den førstnævnte tenderer mod at fremme gruppedifferentiering, mens den sidstnævnte har en tendens til at destabilisere den. På samme måde synes socialismens transformative omfordelingspolitik at stride mod mainstream-multikulturalismens affirmative anerkendelsespolitik, eftersom den førstnævnte er tilbøjelig til at underminere gruppedifferentiering, mens den sidstnævnte snarere tenderer mod at befordre den.

Omvendt virker to par af tilgange forholdsvis løfterige. Den liberale

velfærdsstats affirmative omfordelingspolitik synes at være kompatibel med mainstream-multikulturalismens affirmative anerkendelsespolitik, idet de begge tenderer mod at fremme gruppedifferentiering. På tilsvarende vis lader socialismens transformative omfordelingspolitik til at være kompatibel med dekonstruktionens transformative anerkendelsespolitik, eftersom de begge har en tendens til at underminere forhåndenværende gruppedifferentieringer.

For at afprøve disse hypoteser vil vi endnu en gang fremdrage de to størrelser køn og 'race'. Vi husker, at det drejer sig om bivalente differentieringer, akser af såvel økonomisk som kulturel uretfærdighed. Mennesker, der ligger under for køn og/eller 'race', har derfor behov for såvel omfordeling som anerkendelse. De er omfordelings- anerkendelses-dilemmaets paradigmatisk subjekt. Hvad sker der så i deres tilfælde, når forskellige midler mod uretfærdighed implementeres parvis på en og samme tid? Findes der par af tilgange, som gør det muligt for feminister og antiracister at opbløde, ja, måske ligefrem at udrydde, omfordelings- anerkendelses-dilemmaet?

Hvis vi først ser på kønsproblematikken,³⁸ husker vi, at afhjælpningen af kønsbestemt uretfærdighed kræver en omlægning af både den politiske økonomi og af kulturen, således at den økonomiske og kulturelle underkuelses onde cirkel kan brydes. Som vi så, kan de pågældende omlægninger enten være affirmative eller transformative.³⁹ Lad os først se på det lovende scenario, hvor affirmativ omfordeling kombineres med affirmativ anerkendelse. Som navnet antyder, indebærer affirmativ omfordeling med henblik på afhjælpning af uretfærdigheder på det økonomiske felt affirmativ handlen, bestræbelsen på at sikre kvinder deres retmæssige andel af forhåndenværende job og uddannelsespladser, uden at der af den grund ændres ved karakteren og antallet af disse job og uddannelsespladser. Affirmativ anerkendelse med henblik på afhjælpning af uretfærdigheder på det kulturelle område inkluderer kulturel feminisme, dvs. bestræbelsen på at garantere kvinder respekt via en revaluering af feminiteten, uden at der af den grund ændres ved den binære kode, der tilskriver feminiteten mening. Dermed kombinerer det pågældende scenario den liberale feminismes socioøkonomiske politik med den kulturelle feminismes kulturelle politik. Opbløder denne kombination virkelig omfordelings- anerkendelses-dilemmaet?

Selvom det scenario umiddelbart ser lovende ud, er det problema-

tisk. Affirmativ omfordeling formår ikke at virke på det dybtliggende plan, hvor den politiske økonomi produceres. Idet den primært tager sigte på at bekæmpe holdningsmæssig diskrimination, angriber den ikke den kønsbestemte opdeling i lønnet og ulønnet arbejde, endsige den kønsbestemte opdeling i maskuline og feminine erhverv på lønarbejdsområdet. I og med at den undlader at berøre de dybtliggende strukturer, der genererer kønsbestemt forfordeling, må den igen og igen foretage overfladiske reallokeringer. Resultatet er ikke blot en understregning af kønsdifferentieringen, men også en stempling af kvinder som en gruppe af ufuldkomne og umættelige individer, der til stadighed kræver ind. Med tiden kan kvinder tilmed komme til at fremstå som privilegerede, som genstande for særbehandling og ufortjente gaver. Derfor kan en tilgang, der tilstræber en afhjælpning af omfordelingsmæssige uretfærdigheder, ende med at give bagslag i form af anerkendelsesmæssige uretfærdigheder.

Dette problem forværres, når vi tilføjer den kulturelle feminismes affirmative anerkendelsesstrategi. Denne tilgang henleder stædigt opmærksomheden på – hvis den da ikke ligefrem skaber – kvinders formodede kulturelle specificitet eller differens. I visse sammenhænge kan en sådan tilgang bevæge sig i retning af en decentrering af de androcentriske normer. I den foreliggende kontekst vil den dog snarere tjene til at skærpe uviljen mod affirmativ handlen. Set i denne optik fremstår den kulturelle politik, hvis mål er at bekræfte kvinders differens, som en hån mod den liberale velfærdsstats officielle bestræbelse på at sikre menneskers moralske ligeværd.

Den anden umiddelbart løfterige mulighed er den, der kombinerer transformativ omfordeling med transformativ anerkendelse. Transformativ omfordeling med henblik på afhjælpning af kønsbestemte uretfærdigheder på det økonomiske felt består i en form for socialistisk feminisme eller feministisk socialdemokratisme, mens transformativ anerkendelse med henblik på en afhjælpning af kønsbestemte uretfærdigheder på det kulturelle område består i en feministisk dekonstruktion, der sigter mod at demontere androcentrismen via en destabilisering af kønsdikotomier. Dermed kombinerer dette scenario den socialistiske feminismes socioøkonomiske politik med den dekonstruktive feminismes kulturelle politik. Opbløder denne kombination virkelig omfordelings- anerkendelses- dilemmaet?

Dette scenario er langt mindre problematisk end det første. Den

dekonstruktive feminismes langsigtede mål er en kultur, hvor hierarkiske kønsdikotomier erstattes med netværk af 'denaturerede' og skiftende differenser, der skærer hinanden på et utal af måder. Dette mål er foreneligt med den socialistiske feminismes transformative omfordeling. Dekonstruktion modarbejder den sedimenterede og rigide kønsdifferens i en politisk økonomi, der er kønnet på uretfærdig vis. Dens utopiske forestilling om en kultur, hvor det står enhver frit for til stadighed at udvikle nye identitets- og differenskonstruktioner for hurtigt at dekonstruere dem igen, kan i sidste ende kun realiseres på basis af simpel social lighed.

Som en overgangsstrategi undgår denne kombination desuden at bære ved til hadets bål.⁴⁰ Det eneste minus ved den er måske, at både den dekonstruktiv-feministiske politik på det kulturelle felt og den økonomiske politik, som den socialistiske feminisme forfægter, befinder sig milevidt fra de fleste kvinders umiddelbare interesser og identiteter, eftersom disse konstrueres kulturelt her og nu.

Tilsvarende resultater gør sig gældende for 'racen', hvor forandringer ligeledes kan være enten affirmative eller transformative.⁴¹ I det første umiddelbart lovende eksempel kombineres affirmativ handlen med affirmativ anerkendelse. Affirmativ omfordeling med henblik på en afhjælpning af racemæssige uretfærdigheder på det økonomiske felt indebærer affirmativ handlen, dvs. bestræbelsen på at sikre farvede mennesker deres retmæssige andel af forhåndenværende job og uddannelsespladser, uden at der ændres ved karakteren eller antallet af bemeldte job og uddannelsessteder. Affirmativ anerkendelse med henblik på afhjælpning af racemæssige uretfærdigheder på det kulturelle område omfatter kulturel nationalisme, nemlig bestræbelsen på at sikre farvede mennesker respekt via en revaluering af 'det at være sort', uden at der samtidig ændres ved den binære sort/hvid-kode, der i det hele taget giver denne 'værensform' mening. Dette scenario kombinerer altså den liberale antiracismes socioøkonomiske politik med den kulturelle politik, der kendetegner sort nationalisme eller black power. Bidrager denne kombination virkelig til en opblødning af omfordelings- anerkendelses-dilemmaet?

Her har vi igen at gøre med et problematisk scenario. Ligesom det gør sig gældende i forbindelse med kønnet, er den affirmative omfordeling ikke virksom på det dybereliggende plan, hvor den politiske økonomi racialiseres. Den angriber ikke opdelingen af den

‘farvede arbejdskraft’ i individer, der kan udbyttes, og individer, der er overflødige, eller den racebestemte sondring mellem manuelle og ikke-manuelle erhverv inden for lønarbejdet. Eftersom den ikke berører de dybere strukturer, som frembringer racemæssige ulemper, må den gang på gang foretage overfladiske reallokeringer, hvilket ikke blot resulterer i en understregning af den racemæssige differentiering, men også stempler farvede mennesker som uduelige og umættelige individer, der konstant kræver ind. Derved kan de let blive fremstillet som privilegerede objekter for særbehandling. Problemet forværres, når vi tilføjer den kulturelle nationalismes affirmative anerkendelsesstrategi. I visse sammenhænge kan en sådan tilgang bane vejen for en delvis decentrering af eurocentriske normer, men i den aktuelle kontekst synes den kulturpolitiske bekræftelse af den sorte differens at fremstå som en fornærmelse mod den liberale velfærdsstat. I og med at den giver næring til en irritation over affirmative handleformer, kan den let give voldsomt bagslag i form af ringeagt.

Den anden mulighed er en kombination af transformativ omfordeling og transformativ anerkendelse. Transformativ omfordeling med henblik på en afhjælpning af racemæssige uretfærdigheder i den økonomiske sfære kommer til udtryk i en form for antiracistisk socialdemokratisme, mens transformativ anerkendelse, der tager sigte på at afhjælpe racemæssige uretfærdigheder på det kulturelle felt, består af en antiracistisk dekonstruktion, der stræber efter at demontere eurocentrismen ved at destabilisere racemæssige dikotomier. Bemeldte scenario kæder altså den socialistiske antiracismes socioøkonomiske politik sammen med den kulturelle politik, der kendetegner den dekonstruktive antiracisme eller den kritiske ‘race’-teori. I lighed med den analoge tilgang på det kønsmæssige felt er dette scenario langt mindre problematisk. Den dekonstruktive antiracismes langsigtede mål er en kultur, hvor hierarkiske, racemæssige dikotomier erstattes med et netværk af ‘denaturerede’ og skiftende differenser, der skærer hinanden på et utal af måder. Dette mål stemmer også overens med den transformative socialismes omfordelingspolitik. Selv som overgangsstrategi undgår denne kombination at bære ved til hadets bål.⁴² Dens væsentligste mangel er igen, at både den dekonstruktive antiracismes kulturelle politik og den socialistiske antiracismes økonomiske politik befinder sig milevidt fra de fleste farvede menneskers

umiddelbare interesser og identiteter, eftersom disse konstrueres kulturelt her og nu.⁴³

Hvad bør vi så konkludere på baggrund af denne diskussion? For såvel køn som 'race' er det scenario, der på bedste vis opløder omfordelings- anerkendelses- dilemmaet, socialisme i den økonomiske sfære plus dekonstruktion på det kulturelle felt.⁴⁴ For at dette scenario kan blive psykologisk og politisk realiserbart, må mennesker imidlertid befris fra deres tilknytning til de øjeblikkelige kulturelle konstruktioner af deres interesser og identiteter.⁴⁵

V

Konklusion

Omfordelings- anerkendelses- dilemmaet er reelt, og der findes ikke noget enkelt teoretisk greb, der i en hånd vending kan rydde det af vejen. Vi kan kun forsøge at opløse dilemmaet ved at finde frem til tilgange, der minimerer konflikterne mellem omfordeling og anerkendelse i de tilfælde, hvor disse størrelser må forfølges samtidigt.

Jeg har argumenteret for, at en socialistisk økonomi kombineret med en dekonstruktiv kulturel politik gør dilemmaet mest overkommeligt for de bivalente kollektiviteter køn og 'race' – i det mindste når de anskues hver for sig. Næste skridt vil være en påvisning af, at den samme kombination også fungerer i forhold til vores mere omfattende sociokulturelle konfiguration. Køn og 'race' er trods alt ikke afgrænset fra hinanden – eller for den sags skyld fra seksualitet og klasse. Alle disse uretfærdighedsakser skærer tværtimod hinanden på måder, der påvirker alle menneskers interesser og identiteter. Ingen er kun medlem af en enkelt kollektivitet af denne type, og mennesker, der er underkuede langs én social opdelingsakse, kan meget vel være dominerende langs en anden.⁴⁶

Vores opgave må derfor være at tilstræbe en opløsning af omfordelings- anerkendelses- dilemmaet, når vi placerer problemet i dette bredere felt af multiple offensiver, der krydser hinanden under deres stormløb mod multiple uretfærdigheder, der ligeledes krydser hinanden. Selvom jeg ikke kan løse opgaven til fulde her og nu, vil jeg ikke desto mindre anføre tre grunde til, at kombinationen af socia-

lisme og dekonstruktion sandsynligvis også vil overskygge de øvrige alternativer i denne sammenhæng.

For det første gælder de argumenter, jeg har ført i marken for køn og 'race', for alle bivalente kollektiviteter. For så vidt som håndgribelige kollektiviteter, som mobiliseres under seksualitetens og klassens faner, viser sig at være mere bivalente end de idealtypiske udgaver af dem, der er fremstillet i det foregående, bør de også foretrække socialisme plus dekonstruktion, og denne dobbelt transformative tilgang vil givetvis blive retningsgivende for en bred vifte af forfordelte grupper.

For det andet opstår omfordelings-anerkendelses-dilemmaet ikke kun endogent – altså inden for en enkelt bivalent kollektivitet. Det opstår også eksogent – dvs. på tværs af kollektiviteter. Derfor vil enhver, der både er homoseksuel og tilhører arbejderklassen, stå over for en udgave af dilemmaet, uanset om vi fortolker seksualitet og klasse som kollektiviteter eller ej. Og enhver, der desuden er kvinde og sort, vil møde dilemmaet i en endnu mere kompleks og kritisk form. Hver gang vi konstaterer, at uretfærdighedsakserne skærer hinanden, må vi altså generelt gå ud fra, at forskellige udgaver af omfordelings-anerkendelses-dilemmaet skærer hinanden, og disse udgaver af dilemmaet er om muligt endnu mere resistente over for kombinationer af affirmative tiltag end de udgaver af dilemmaet, vi har behandlet ovenfor. Affirmative midler mod uretfærdighed fungerer nemlig additivt og trækker ofte i forskellige retninger. Derfor forstærker skæringspunktet mellem klasse, 'race', køn og seksualitet behovet for transformative løsninger, hvilket gør kombinationen af socialisme og dekonstruktion endnu mere tillokkende.

For det tredje er kombinationen af socialisme og dekonstruktion den bedst tænkelige drivkraft for den opgave, der består i at etablere koalitioner. Denne opgave er især presserende i dag i lyset af det stigende antal sociale antagonismer, de sprækker, der er opstået i de sociale bevægelser, og den amerikanske højrefløjs voksende popularitet. I denne kontekst er det projekt, der består i at omforme de dybereliggende strukturer i såvel den politiske økonomi som i kulturen, tilsyneladende det eneste overordnede program, der vil være i stand til at yde støtte til *alle* aktuelle kampe mod uretfærdigheden. Kun dette projekt forudsætter ikke et nulsumsspil.

Hvis disse antagelser holder stik, kan vi nu begynde at ane, hvor galt det står til med den amerikanske politik. Vi hænger i øjeblikket

fast i de onde cirkler, som frembringes af gensidigt forstærkende kulturel og økonomisk underkuelse. Vore ihærdige bestræbelser på at afhjælpe disse uretfærdigheder via kombinationen af den liberale velfærdsstat og mainstream-multikulturalisme virker ikke efter hensigten. Kun ved at lede efter alternative forestillinger om anerkendelse og omfordeling kan vi opfylde de betingelser, der knytter sig til lige retfærdighed for alle.

Noter og referencer

- * Dette essay er en lettere revideret version af et foredrag holdt på University of Michigan i marts 1995 ved det filosofiske fakultets symposium „Political Liberalism“. En længere version vil indgå i min kommende bog *Justice Interruptus: Rethinking Key Concepts of a 'Postsocialist Age'* [der senere fik titlen *Justice Interruptus: Critical Reflections on the 'Postsocialist' Conditions* og udkom på Routledge (New York & London) i 1997, o.a.]. For generøs researchbistand skal der lyde en tak til Bohem Foundation, Institut für die Wissenschaften vom Menschen i Wien, Humanities Research Institute ved University of California, Irvine, Center for Urban Affairs and Policy Research ved Northwestern University og dekanen for New School for Social Researchs forskningsfakultet. Jeg har fået mange nyttige kommentarer undervejs, og i den forbindelse vil jeg gerne takke Robin Blackburn, Judith Butler, Angela Harris, Randall Kennedy, Ted Koditschek, Jane Mansbridge, Mika Manty, Linda Nicholson, Eli Zaretsky og medlemmerne af arbejdsgruppen „Feminism and the Discourses of Power“ ved Humanities Research Institute ved University of California, Irvine.
- 1 Denne udeladelse er dikteret af pladshensyn. Efter min opfattelse kan den tolkningsramme, der udvikles i det følgende, anvendes på såvel etnicitet som nationalitet. For så vidt som grupper, der er mobiliseret i denne henseende, ikke definerer sig selv som forfordelt i socioøkonomisk forstand og heller ikke fremsætter omfordelmæssige krav, kan de betragtes som grupper, der primært kæmper om anerkendelse. Nationale kampe er imidlertid særegne, fordi den type anerkendelse, de søger, er politisk autonomi, det være sig i form af deres egen suveræne stat (f.eks. palæstinenserne) eller i form af et mere begrænset selvstyre inden for en multinational stat (f.eks. den fransktalende majoritet i Quebec). Kampe om etnisk anerkendelse tilstræber derimod ofte retten til at udtrykke sig kulturelt inden for rammerne af multietniske nationalstater. Disse sondringer diskuteres med stor stringens i Will Kymlicka: „Three Forms of Group-Differentiated Citizenship in Canada“ (paper fremlagt ved konferencen „Democracy and Difference“, Yale University, 1993).
 - 2 Mit fokus i dette essay er relationen mellem erkendelsen af anerkendelsen af kulturelle forskelle og social retfærdighed. Derfor beskæftiger jeg mig ikke direkte med relationen mellem anerkendelsen af kulturelle forskelle og liberalisme. Jeg formoder imidlertid, at man ikke kan acceptere nogen identitetspolitik, der ikke

respekterer grundlæggende menneskerettigheder af den type, der sædvanligvis forfægtes af venstreorienterede liberale.

- 3 Karl Marx: *Kapitalen*, bind 1; John Rawls: *A Theory of Justice* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1971) og senere papers; Amartya Sen: *Commodities and Capabilities* (Amsterdam: North-Holland, 1985); Ronald Dworkin: „What is Equality? Part 2: Equality of Resources“. *Philosophy and Public Affairs*, 10 (4) (efteråret 1981). Selvom jeg her har klassificeret alle disse forfattere som teoretikere med særlig interesse for en fordelingsmæssig, økonomisk retfærdighed, er det dog en kendsgerning, at de fleste af dem også har forholdt sig til kulturel retfærdighed. John Rawls betragter eksempelvis „de samfundsmæssige fundament for selvrespekt“ som et primært gode, mens Amartya Sen opfatter „en fornemmelse af et selv“ som relevant for funktionsevnen. (Jeg skylder Mika Manty tak for denne pointe). Som Iris Marion Young har påpeget, kredser deres tanker dog i sidste instans om den fordelingsmæssige, økonomiske retfærdighed (jf. hendes *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press, 1992).
- 4 Charles Taylor: *Multiculturalism and 'The Politics of Recognition'*. Princeton: Princeton University Press, 1992, s. 25.
- 5 Axel Honneth: „Integrity and Disrespect: Principles of a Conception of Morality Based on the Theory of Recognition“. *Political Theory*, 20 (2) (maj 1992), s. 188-189. Jf. også hans *Kampf um Anerkennung* [Da. udg.: *Kamp om anerkendelse*. København: Hans Reitzels Forlag, 2006, o.a.]. Det er ikke nogen tilfældighed, at nutidens to vigtigste anerkendelsesteoretikere, Honneth og Taylor, begge er hegelianere.
- 6 Jf. f.eks. Patricia J. Williams: *The Alchemy of Race and Right*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1971, og Iris Marion Young: *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press, 1992.
- 7 I en reaktion på et tidligere udkast til det foreliggende paper spurgte Mika Manty, om/hvordan et skema med fokus på klassifikation af retfærdighedsfænomener som enten kulturelle eller socioøkonomiske også kunne tage højde for 'primære politiske interesser' såsom borgerskab og politisk deltagelse („Comments on Fraser“. Upubliceret manuskript fremlagt ved symposiet „Political Liberalism“ i Michigan). Jeg er tilbøjelig til i forlængelse af Jürgen Habermas at betragte den slags interesser i et dobbelt perspektiv. Set i ét perspektiv er politiske institutioner (i statsregulerede, kapitalistiske samfund) sammen med økonomien en del af det 'system', der producerer fordelingsmæssig, socioøkonomisk uretfærdighed; i rawlske termer er de en del af samfundets 'grundlæggende struktur'. Set i et andet perspektiv er sådanne institutioner imidlertid koblet sammen med 'livsverdenen' og dermed en del af den kulturelle struktur, der producerer anerkendelsesmæssige uretfærdigheder; viften af borgerprivilegier og deltagelsesrettigheder udsender f.eks. stærke implicite og eksplicite signaler om forskellige personers relative moralske værd. 'Primære politiske interesser' kan derfor betragtes som emner med tilknytning til enten økonomisk eller kulturel retfærdighed afhængigt af, hvilken kontekst og hvilket perspektiv der er i spil.
- 8 For en beskrivelse af kulturen og den politiske økonomis tætte forhold til hinanden, jf. mine artikler: „What's Critical About Critical Theory? The Case of Habermas and Gender“, in Nancy Fraser: *Unruly Practices: Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory*. Oxford: Oxford University Press, 1989,

- „Rethinking the Public Sphere“, in Nancy Fraser: *Justice Interruptus: Critical Reflections on the 'Postsocialist' Conditions*. London: Routledge, 1997, og Nancy Fraser: „Pragmatism, Feminism, and the Linguistic Turn“, in Seyla Benhabib, Judith Butler, Drucilla Cornell & Nancy Fraser: *Feminist Contentions: A Philosophical Exchange*. New York: Routledge, 1995. Jf. også Pierre Bourdieu: *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977. [Da. udg: *Udkast til en praksisteori*. København: Hans Reitzels Forlag, 2005, o.a.]. For en kritik af de kulturelle betydninger, der gemmer sig i USA's aktuelle politiske økonomi på arbejdsmarkeds- og velfærdsområderne, jf. de sidste to kapitler i *Unruly Practices* og artiklerne i 3. del af min *Justice Interruptus*.
- 9 Disse redskaber står faktisk i et vist spændingsforhold til hinanden, et problem, jeg vil udforske i et senere afsnit af dette paper.
 - 10 Disse forskellige kulturelle redskaber står i et vist spændingsforhold til hinanden. Ét er at anerkende eksisterende identiteter, der aktuelt undervurderes. Noget ganske andet er at omforme symbolske strukturer og derved forandre menneskers identiteter. Jeg vil undersøge spændingsforholdet mellem de kulturelle redskaber i et senere afsnit af det foreliggende paper.
 - 11 For et godt eksempel på denne tilgang, jf. Ronald Dworkin: „Liberalism“, in Ronald Dworkin: *A Matter of Principle*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1985.
 - 12 For et godt eksempel på denne tilgang, jf. Will Kymlicka: *Liberalism, Community and Culture*. Oxford: Clarendon Press, 1989. Ifølge Kymlicka tyder meget på, at sondringen mellem socioøkonomisk retfærdighed og kulturel retfærdighed ikke nødvendigvis altid kan overføres til forholdet mellem den omfordelmæssige retfærdighed og den relationelle eller kommunikative retfærdighed.
 - 13 Axel Honneths *Kamp om anerkendelse* er det første tilbunds gående og raffinerede forsøg på en sådan reduktion. Honneth hævder, at anerkendelse er retfærdighedens grundlæggende begreb, der også kan omfatte fordeling.
 - 14 Uden en sådan sondring udelukker vi muligheden for at udforske konflikterne mellem de to slags uretfærdighed. Vi går glip af chancen for at få øje på de gensidige interferenser, der kan opstå, når omfordelingskrav og anerkendelseskra­v fremsættes på en og samme tid.
 - 15 I det følgende opfatter jeg 'klasse' på en stærkt stiliseret, ortodoks og teoretisk måde for at skærpe kontrasten til de andre idealtypiske kollektivitetsformer, som der senere skal stilles skarpt på. Det er naturligvis ikke den eneste fortolkning af Karl Marx' klassebegreb. I andre kontekster og til andre formål ville jeg selv foretrække en knap så økonomistisk fortolkning, som ville lægge større vægt på de kulturelle, historiske og diskursive klassesdimensioner, der er blevet fremhævet af forfattere som E. P. Thompson og Joan Wallach Scott. Jf. E. P. Thompson: *The Making of the English Working Class*. London: Penguin Books, 1963, og Joan Wallach Scott: *Gender and the Politics of History*. New York: Columbia University Press, 1988.
 - 16 Det er tvivlsomt, om nogen af de klassekollektiviteter, der mobiliseres i vor tid, svarer til det klassebegreb, der er fremlagt ovenfor. Historien om de sociale bevægelser, der er blevet mobiliseret i et klassemæssigt regi, er i hvert fald langt mere kompleks, end dette begreb antyder. De nævnte bevægelser har ikke blot udviklet klassebegrebet til en strukturel kategori inden for den nationale økonomi, men også til en kulturel-værdimæssig identitetskategori – ofte i former,

som er problematiske for kvinder og sorte. De fleste varianter af socialisme har derfor understreget arbejdets værdighed og arbejderes værd og dermed blandet krav om omfordeling sammen med krav om anerkendelse. Desuden har klassebevægelser i kølvandet på mislykkede forsøg på at afskaffe kapitalismen nu og da anlagt reformistiske strategier til anerkendelse af deres 'forskellighed' inden for systemet med henblik på at øge deres indflydelse og underbygge deres krav om det, jeg i det følgende betegner som 'affirmativ omfordeling'. Generelt befinder historiske, klassebaserede bevægelser sig altså muligvis tættere på det, jeg nedenfor kalder 'bivalente kollektivetsformer', end på den fortolkning af klassebegrebet, der fremlægges her.

- 17 Denne antagelse kræver ikke, at vi forkaster den opfattelse, der går ud på, at fordelingsmæssige mangler ofte (måske oven i købet altid) ledsages af anerkendelsesmæssige mangler. Til gengæld indebærer den, at anerkendelsesmæssige mangler i henseende til klasse – som dette begreb er udviklet her – er afledt af den politiske økonomi. Nedenfor vil jeg behandle andre tilfælde, hvor kollektiviteter må døje med anerkendelsesmæssige mangler, der ikke på samme måde hidrører direkte fra det politisk-økonomiske felt.
- 18 I det følgende betragter jeg seksualiteten på en stærkt stiliseret og teoretisk måde for at understrege kontrasten til de andre idealtypiske kollektivetsformer, der diskuteres i denne tekst. Jeg behandler seksuel differentiering som en størrelse, der helt og holdent er rodfæstet i den kulturelle struktur – ikke i den politiske økonomi. Seksualiteten kan naturligvis fortolkes på andre måder. Judith Butler (personlig meddelelse) har hævdet, at man kan opfatte seksualitet som uløseligt forbundet med *gender* [det sociale køn, o.a.], der – hvilket jeg også argumenterer for – har lige så meget at gøre med arbejdsdelingen som med den kulturelle-værdimæssige struktur. I så fald kan selve seksualiteten betragtes som en 'bivalent' kollektivitet, der på en gang er rodfæstet i kulturen og i den politiske økonomi, for de økonomiske ulykker, homoseksuelle kan blive ramt af, vil tilsyneladende hidrøre fra det økonomiske snarere end fra det kulturelle felt – sådan som de gør i min fremstilling. Selvom denne bivalente analyse bestemt er mulig, har den efter min mening alvorlige mangler. I og med at den knytter det sociale og det biologiske køn [*gender* og *sex*] alt for tæt sammen, sløres den vigtige sondring mellem en gruppe, der indtager en fremtrædende position i arbejdsdelingen (og som i vidt omfang kun er til som følge af denne kendsgerning) på den ene side, og på den anden side en gruppe, der ikke indtager en sådan position.
- 19 Et eksempel på en økonomisk uretfærdighed, der er direkte forankret i den økonomiske struktur, vil være en arbejdsdeling, der henviser homoseksuelle til en afgrænset og ufordelagtig position og udnytter dem i deres egenskab af homoseksuelle. At benægte, at det forholder sig sådan i dag, er ikke det samme som at benægte, at homoseksuelle udsættes for økonomiske uretfærdigheder, men det er ensbetydende med at spore dem tilbage til en anden kilde. Jeg formoder, at anerkendelsesmangler generelt (måske endda altid) ledsages af fordelingsmangler, men jeg vil ikke desto mindre fastholde, at fordelingsmangler, hvad angår seksualitet – sådan som den er blevet defineret her – i sidste ende hidrører fra den kulturelle struktur. Nedenfor vil jeg komme ind på andre tilfælde, hvor kollektiviteter lider under anerkendelsesmangler, hvis årsager ikke (kun) er åbenlyst kulturelle i denne forstand. Jeg kan måske kaste lidt mere lys over sagen ved at henvise til Oliver Cromwell Coxs modstilling af antisemitismen

og forestillingen om et hvidt overherredømme [*white supremacy*]. Ifølge Cox er selve jødens eksistens en vederstyggelighed for antisemitten, hvorfor målet ikke er at udnytte jøden, men at eliminere ham/hende, det være sig ved udstødelse, tvungen konversion eller tilintetgørelse. For tilhængerer af et hvidt overherredømme er 'negeren' i og for sig helt okay – på hans/hendes rette sted: som en billig, manuel arbejdskraft, der kan udnyttes; her er det foretrukne mål ikke eliminering, men udbytning (jf. Coxs alt for oversete mesterværk *Caste, Class, and Race*. New York: Monthly Review Press, 1970). I så henseende synes moderne homofobi at have flere træk til fælles med antisemitisme end med tanken om et hvidt overherredømme: Den søger at eliminere, ikke at udnytte homoseksuelle. Derfor er de økonomiske ulemper, der er forbundet med homoseksualiteten, en slags bivirkninger af den mere fundamentale nægtelse af kulturel anerkendelse. Det gør homoseksualiteten til et spejlbillede af klassen (som den blev fremstillet ovenfor) hvis 'skjulte (og knap så skjulte) mærker' efter ringeagt er en slags bivirkninger af en mere fundamental uretfærdighed, nemlig udbytning. Som jeg snart skal argumentere for, er tanken om et hvidt overherredømme efter min opfattelse 'bivalent', idet den på en gang er rodfæstet i den politiske økonomi og i kulturen og afstedkommer fordelings- og anerkendelsesmæssige uretfærdigheder, der både er fundamentale og afledte. (På dette punkt er jeg i øvrigt uenig med Cox, der mener, at tanken om et hvidt herredømme kan koges ned til et klassebestemt synspunkt).

- 20 Køns mæssig nedvurdering kan naturligvis antage mange former, inklusive konservative stereotyper, der tilsyneladende hylder – snarere end nedgør – 'femininiteten'.
- 21 Det kan til dels forklare, hvorfor kvindebevægelsernes historie beskriver et mønster af oscillation mellem integrationsmindede 'ligerets'-feminismer og 'forskels'-orienterede, 'sociale' og 'kulturelle' feminismer. Det kunne være nyttigt at få specificeret den tidsmæssige logik, der får bivalente kollektiviteter til at flytte deres primære fokus frem og tilbage mellem omfordeling og anerkendelse. For et første forsøg på noget sådant, jf. kapitlet „Rethinking Difference“ i min *Justice Interruptus*.
- 22 Hertil kommer, at 'race' implicit spiller en rolle i forbindelse med den kønsmæssige opdeling i lønnet og ulønnet arbejde. Denne opdeling hviler på en normativ kontrast mellem en hjemlig sfære og en lønarbejdssfære, der henholdsvis forbindes med kvinder og mænd. I USA (og andetsteds) har opdelingen dog også altid været 'racialiseret' i den forstand, at hjemmeliv [*domesticity*] implicit har været opfattet som et 'hvidt' privilegium. Især afroamerikanere har aldrig fået lov at nyde godt af det privilegium, der knytter sig til et hjemmeliv opfattet som enten et privat (maskulint) 'fristed' eller et primært eller altoverskyggende (femint) fokus på opfostringen af eget afkom. Se Jacqueline Jones: *Labor of Love, Labor of Sorrow: Black Women, Work, and the Family from Slavery to the Present*. New York: Basic Books, 1985, og Evelyn Nakano Glenn: „From Servitude to Service Work: Historical Continuities in the Racial Division of Reproductive Labor“. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 18 (1), august 1992.
- 23 Racemæssig nedvurdering kan naturligvis antage mange former, lige fra den stereotype fremstilling af afroamerikanere som intellektuelt mindrebemidlede, men højt begavede i musikalsk og sportslig henseende, til den stereotype fremstilling af 'asiatiske amerikanere' som en 'modelminoritet'.

- 24 Det kan til dels forklare, hvorfor den sorte befrielseskamps historie i USA udviser et mønster af oscillation mellem integration og separatisme (eller sort nationalisme). Som med kønnet kunne det være nyttigt at få specificeret dynamikken bag disse udsving.
- 25 Ikke alle former for multikulturalisme svarer til den model, der beskrives her. Modellen er en idealtypisk rekonstruktion af det, jeg opfatter som majoritetsforståelsen af multikulturalisme. Den er endvidere mainstream i den forstand, at det som regel er denne version af multikulturalismen, der debatteres i 'mainstream offentligheden'. Andre udgaver diskuteres i Linda Nicholson: „To Be or Not To Be: Charles Taylor on the Politics of Recognition“. *Constellations* (under udgivelse) og i Michael Warner m.fl.: „Critical Multiculturalism“. *Critical Inquiry*, 18 (3), forår 1992.
- 26 Bemærk, at seksualiteten i denne sammenhæng betragtes som en kollektivitet, der helt og holdent er rodfæstet i den kulturelt-værdimæssige samfundsstruktur; de temaer, der diskuteres her, har altså ingen sammenhæng med den politisk-økonomiske struktur, og det er ikke omfordeling, men anerkendelse, der er behov for.
- 27 En alternativ affirmativ tilgang er gay rights-humanismen, der ønsker at privatisere eksisterende seksualiteter. Af pladshensyn vil den ikke blive behandlet her.
- 28 For en kritisk diskussion af den homoseksuelle identitetspolitikens tendens til at underforstå seksualiteten som en form for etnicitet, jf. Steven Epstein: „Gay Politics, Ethnic Identity: The Limits of Social Constructionism“. *Socialist Review*, 93/94, maj-august 1987.
- 29 I Jacques Derridas dekonstruktive filosofi er 'supplement' den tekniske term for dette fænomen.
- 30 Til trods for det langsigtede, dekonstruktive mål, som queerteorien hævder at forfølge, kan dens praktiske virkninger være mere tvetydige. I lighed med den homoseksuelle identitetspolitik synes den at være tilbøjelig til at fremme gruppesolidaritet her og nu, selvom den har blikket rettet mod dekonstruktionens forjættede land. Derfor bør vi måske skelne mellem det, jeg nedenfor kalder dens 'officielle anerkendelses-engagement' i en afdifferentiering af grupper, og dens 'praktiske anerkendelses-virkning', der resulterer i en (midlertidig) gruppesolidaritet, nu og da tilmed en gruppekonsolidering. Queerteoriens anerkendelsesstrategi rummer dermed en indre spænding, for med henblik på i sidste ende at destabilisere homo/hetero-dikotomien må den først mobilisere alle *queers*. Om denne spænding bliver frugtbar eller skadelig, afhænger af faktorer, der er så komplekse, at pladsen ikke tillader en diskussion af dem, men under alle omstændigheder er der forskel mellem queerteoriens og den homoseksuelle identitets anerkendelsespolitikker. Mens den homoseksuelle identitetspolitik ganske enkelt og helt åbenlyst understreger gruppedifferentieringen, gør queerteorien det kun indirekte, nærmest som en slags parentes til dens primære bestræbelser på afdifferentiering. Følgelig konstruerer de to tilgange kvalitativt forskellige gruppeformer. Mens den homoseksuelle identitetspolitik opfordrer erklærede homoseksuelle qua homoseksuelle til at forsvare en seksualitet, der formodes at være determineret, opfordrer queerteorien *queers* til at kræve frigørelse fra enhver determineret seksuel identitet. *Queers* er naturligvis ikke en identitetsgruppe på samme måde som homoseksuelle, men forstås bedre som en anti-identitetsgruppe, der kan

omfatte hele spektret af seksuelle adfærdsformer – fra homoseksualitet via heteroseksualitet til biseksualitet. (For en grinagtig – og skarpsindig – redegørelse for denne forskel såvel som for en sofistikeret udlægning af queerpolitikken, jf. Lisa Duggan: „Queering the State“. *Social Text*, 39, sommeren 1994). Hvis vi ser bort fra alle komplikationer, kan og bør vi altså sondre mellem de (direkte) differentierende virkninger af den affirmative homoseksuelle anerkendelse og de (mere) afdifferentierende (om end komplekse) virkninger af den transformative queer-anerkendelse.

- 31 Ved 'liberal velfærdsstat' forstår jeg den styreform, der blev etableret i USA i tiden efter New Deal. I *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (Princeton: Princeton University Press, 1970) har Gøsta Esping-Andersen draget et nyttigt skel mellem den liberale velfærdsstat på den ene side og den sociale velfærdsstat og den konservative-korporatistiske velfærdsstat på den anden.
- 32 I dag fremstår mange særtræk ved de 'reelt eksisterende' former for socialisme naturligvis som problematiske. Stort set ingen af dem vedbliver med at forsvare en ren 'kommando'-økonomi, som ikke levner den store plads til markeder, og der er heller ikke enighed om placeringen og omfanget af offentlig ejendomsret i et demokratisk, socialistisk samfund. I den aktuelle kontekst er det dog ikke nødvendigt at tilskrive den socialistiske idé et bestemt indhold. Vi kan faktisk nøjes med at pege på den generelle, socialistiske forestilling om, at en fordelingsmæssig uretfærdighed kan afhjælpes ved en dybtgående politisk-økonomisk omstrukturering, i modsætning til overfladiske reallokeringer. I dette lys fremstår den socialdemokratiske samfundsform i øvrigt som en hybridform, der kombinerer affirmative og transformative midler, men den kan også betragtes som en 'mellemposition', der indbefatter en moderat grad af økonomisk omstrukturering – højere end i den liberale velfærdsstat, men lavere end i den socialistiske stat.
- 33 Bemærk, at klasse ifølge den ovennævnte definition er en kollektivitet, der helt og holdent er rodfæstet i den politisk-økonomiske samfundsstruktur; de temaer, der diskuteres her, har altså ingen sammenhæng med den kulturelt-værdimæssige struktur, og det er ikke anerkendelse, men omfordeling, der er behov for.
- 34 I visse kontekster – som f.eks. vore dages USA – kan den affirmative omfordelings praktiske anerkendelsesvirkning skygge fuldstændig for dens officielle anerkendelsesengagement.
- 35 Her er min terminologi inspireret af Pierre Bourdieus sondring mellem 'officielt slægtskab' og 'hverdagsslægtskab' i *Outline of a Theory of Practice*. [Da. udg.: *Udkast til en praksisteori*. København: Hans Reitzels Forlag, 2005, især s. 78-89, o.a.].
- 36 Jeg har bevidst tegnet et billede, der låner træk fra såvel socialismen som det solide sociale demokrati. Den klassiske beskrivelse af den sidstnævnte samfundsform er og bliver T. H. Marshalls „Citizenship and Social Class“, in Martin Lipset (red.): *Class, Citizenship, and Social Development: Essays by T. H. Marshall*. Chicago: University of Chicago Press, 1964. [Da. udg.: *Medborgerskab og social klasse*. København: Hans Reitzels Forlag, 2003]. Her argumenterer Marshall for, at den universalistiske, socialdemokratiske styreform baseret på 'socialt medborgerskab' underminerer klassesdifferentieringen, selv i tilfælde, hvor der ikke er tale om en fuldbåren socialisme.

- 37 Eller mere præcist: Transformativ omfordeling kan bidrage til at afhjælpe de former for ringeagt, der hidrører fra den politisk-økonomiske struktur. En afhjælpning af ringeagt med rod i den kulturelle struktur kræver derimod anvendelse af overskydende og uafhængige anerkendelsesmæssige tiltag.
- 38 Vi husker, at køn forstået som en politisk-økonomisk differentiering strukturerer arbejdsdelingen på måder, der afføder kønsspecifikke former for udbytning, marginalisering og deprivation. Vi husker desuden, at køn betragtet som en kulturelt-værdimæssig differentiering også strukturerer anerkendelsesrelationerne på måder, der leder til androcentrisme og kulturel sexism. Endelig husker vi, at det for kønnet – som for alle andre bivalente gruppedifferentieringer – gælder, at økonomiske og kulturelle uretfærdigheder ikke er adskilt fra hinanden, men snarere er vævet sammen på en sådan måde, at de forstærker hinanden dialektisk, idet sexistiske og androcentriske normer er institutionaliseret i økonomien, mens den økonomiske forfordeling lægger hindringer i vejen for en ligeværdig deltagelse i skabelsen af kulturen, både i hverdagslivet og i offentligheden.
- 39 Jeg vil se bort fra de tilfælde, der ikke umiddelbart virker løfterige, idet jeg vil nøjes med at bemærke, at en kulturelt-feministisk anerkendelsespolitik, hvis mål er en revaluering af feminiteten, er svær at kombinere med en socialistisk-feministisk omfordelingspolitik, der stræber efter at afkønliggøre [*degender*] den politiske økonomi i kønsmæssig henseende. Uforeneligheden bliver åbenlys, hvis vi opfatter anerkendelsen af 'kvinders differens' som et langsigtet feministisk mål. Naturligvis betragter visse feminister ikke kampen for en sådan anerkendelse som et mål i sig selv, men som et stadium i en proces, der efter deres opfattelse vil lede frem til en afkønliggørelse. I denne henseende er der måske ikke tale om nogen formel modsigelse i forhold til socialismen, men samtidig står vi tilbage med en praktisk modsigelse, eller i det mindste et praktisk problem – for kan en understregning af kvinders differens eller forskellighed her og nu virkelig føre til en opløsning af kønsforskellen engang i fremtiden? Et lignende argument gør sig gældende i forbindelse med kombinationen af den liberalt-feministiske velfærdsstat og den dekonstruktive feminisme. Affirmative indgreb til fordel for kvinder opfattes gerne som midlertidige tiltag, hvis langsigtede mål er et 'kønsblint samfund'. Her er der måske heller ikke tale om en formel modsigelse i forhold til dekonstruktionen, men man kan spørge sig selv, om et liberalt-feministisk indgreb her og nu virkelig kan bidrage til en fremtidig dekonstruktion af kønnet.
- 40 Her går jeg ud fra, at de transformative anerkendelsestiltags interne kompleksiteter – som beskrevet i note 30 – ikke afføder uhensigtsmæssige virkninger. Hvis den dekonstruktiv-feministiske kulturpolitik praktiske anerkendelsesvirkning – til trods for samme politik officielle anerkendelsesengagement til fordel for en afdifferentiering af kønnet – er stærkt kønsdifferentierende, vil der dog sagtens kunne forekomme uhensigtsmæssige virkninger. I så fald kan der godt opstå interferenser mellem en socialistisk feminismes omfordeling og en dekonstruktiv feminismes anerkendelse, men de vil sandsynligvis være knap så skadelige som de interferenser, der er forbundet med de ovennævnte scenarier.
- 41 Her kan der siges det samme om 'racen' som om kønnet i noterne 38 og 39.
- 42 Jf. note 30 for en beskrivelse af mulige utilsigtede virkninger af transformative anerkendelsestiltag.

- 43 Ted Koditschek (personlig meddelelse) har påpeget, at dette scenario sandsynligvis har en anden alvorlig mangel: „I den nuværende situation er den dekonstruktive option muligvis mindre tilgængelig for afroamerikanere. Når den strukturelle eksklusion af [mange] sorte mennesker fra et fuldt økonomisk borgerskab i stigende grad skubber ‘race’ i forgrunden som en kulturel kategori, gennem hvilken man angribes, må sorte med respekt for sig selv nødvendigvis hæge om og på aggressiv vis bekræfte denne kategori som en kilde til stolthed“. Koditschek fortsætter med at bemærke, at jøder til gengæld „har et langt større albuerum til at etablere en sundere balance mellem etnisk bekræftelse, selvkritik og kosmopolitisk universalisme – ikke fordi vi er bedre dekonstruktionister (eller er mere disponeret for socialisme), men fordi vi har mere plads at foretage disse bevægelser på“.
- 44 Det er et åbent spørgsmål, om denne konklusion også gælder for nationalitet og etnicitet. Indfødte befolkningsgruppers bivalente kollektiviteter forsøger bestemt ikke at ophæve sig selv.
- 45 Det har altid været socialismens store problem. Selvom den i kognitiv henseende virker overbevisende, er der noget verdensfjernt over den. Tilføjes af et dekonstruktivt aspekt synes at skærpe problemet, eftersom socialismen i så fald kan blive så negativ og reaktiv, dvs. så *dekonstruktiv*, at den ikke kan tilskynde til kampe på vegne af underkuede kollektiviteter, der er knyttet til deres forhåndenværende identiteter.
- 46 I den seneste tid er der blevet skrevet meget om ‘skæringspunktet’ mellem de forskellige underkuelses-akser, som jeg i heuristisk øjemed har behandlet hver for sig i dette essay. Mange af disse arbejder beskæftiger sig med anerkendelsesdimensionen og forsøger at vise, at forskellige kollektive identifikationer og identitetskategorier er blevet konstitueret eller konstrueret i en vekselvirkning med hinanden. Eksempelvis har Joan Scott (i *Gender and the Politics of History*) argumenteret for, at franske arbejderklasse-identiteter er konstrueret diskursivt via en kønskodet symbolisering, og David R. Roediger har (i *The Wages of Whiteness: Race and the Making of the American Working Class*. London: Verso, 1991) hævdet, at amerikanske arbejderklasse-identiteter har været racemæssigt kodet. Samtidig har mange farvede feminister argumenteret for, at kønsidentiteter har været racemæssigt kodet, og at racemæssige identiteter har været kønskodede. Sammen med Linda Gordon har jeg selv hævdet, at de aktuelle amerikanske definitioner af ‘velfærdsafhængighed’ og ‘underklassen’ er blevet konstrueret i krydsfeltet mellem køns-, ‘race-’ og klasseideologier (jf. Nancy Fraser & Linda Gordon: „A Genealogy of ‘Dependency’: Tracing a Keyword of the U.S. Welfare State“. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 19 (2), vinteren 1994).